

PAVOL JANÍK: SME TO, ČO VIEME

Uplynulo 20 rokov od medzinárodného vedeckého seminára Život a dielo Pavla Janíka, ktorý sa uskutočnil 8. marca 2005 na pôde Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Trvalým svedectvom o tomto významnom kultúrnom podujatí je rovnomenné súborné knižné vydanie prezentovaných odborných prác.

Mgr. art. Pavol Janík, Ph.D., (1956) je slovenský básnik, dramatik, prozaik, autor literatury faktu, prekladateľ, publicista a tvorca reklamy, čestný člen Unie českých spisovateľů a redakční rady jejího týdeníku, a mezinárodních literárních organizací, nositeľ rady prestižných domácich i zahraničných ocenení. Jeho diela bola preložená do 28 jazykú a vyšla ve 49 zemích. Letos tomu bude rovných 50 let, kdy mu vyšla první báseň.

Publikujeme dvě interview, první Pavol Janík poskytl Mariánu Moravčíkovi, druhé L'uboši Juríkovi.

MARIÁN MORAVČÍK: Ako vidíte súčasnú slovenskú poéziu a slovenský jazyk ako materiál pre poetickú tvorbu?

PAVOL JANÍK: Debutoval som sonetom Jesenný bozk 16. 10. 1975 v časopise Nové slovo, teda pred polstoročím, čo sám považujem za neuveriteľné časové rozpätie. Napriek tomu, že som už pred časom ukončil systematickú básnickú tvorbu, pripustil som, že možno ešte niekedy napíšem báseň, hoci to nepokladám za veľmi pravdepodobné. Odtvtedy som ich predsa len niekoľko vytvoril. Rád využívam túto príleži-

tosť, aby som práve vo vašom periodiku, kde pravidelne publikujem najmä svoje verše z uplynulých desaťročí, po prvý raz zverejnil moju lyrickú miniatúru, ktorá vznikla 13. 4. 2023 na motívy básne – Jacques Prévert: Les Feuilles mortes a textu piesne – Johnny Mercer: Autumn Leaves:

ZLATÝ LIST

Lístie sa zľahka vznáša za oknom
Jesenné farby listov – nach a žlté
A letná láska trvá ako strom
Všetko však odpláva raz ako plávajú

Pre mňa sú pridlhé aj krátke dni
Už počuť v diaľke zimnú pieseň znieť
Zostanú nám len čoraz staršie sny
Si zlatý list – tak do spomienok leť

- Ďakujeme, veľmi ste ma potešili, Prévert bol môj obľúbený básnik už počas štúdiá, práve kvôli virtuóznej hre so slovami.

- Možno aj táto poetická maličkosť názorne svedčí o tom, že súčasná slovenská poézia ešte nie je úplne mŕtvka a náš rodný jazyk poskytuje veľa možností pre rozmanité kreatívne riešenia.

- Zaujímalo by ma aj názor na preklady do iných jazykov a ktoré z prekladov považujete za vydarené tým, že vedeli vystihnúť vašu poetiku?

- Básnik Ľubomír Feldek už pred desaťročiami konštatoval, že čím je báseň vynaliezavejšia, tým je jej preklad problematickejší, či priam nemožný. To je aj môj prípad, hoci – našťastie – väčšinu mojich lyrických diel som napísal voľným veršom, čo je pre prekladateľa dozaista jednoduchšie, ale moja záľuba v slovných hrách pre zmenu predkladateľom komplikuje život. Predovšetkým si cením jazykové interpretácie mojich poetických textov do angličtiny (James Sutherland Smith et al.) a do ruštiny (Daria Anisimova – Vaščenko, Natalia Švedova a Elena Tambovceva).

ĽUBOŠ JURÍK: V roku 1981 si absolvoval filmovú a televíznu dramaturgiu a scenáristiku na Divadelnej fakulte Vysokej školy múzických umení (VŠMU). Už popri štúdiu si dva roky pracoval ako rozhlasový režisér a neskôr si bol dramaturgom Slovenského filmu. Môžeš priblížiť svoje skúsenosti a poznatky z uvedeného obdobia, ich vplyv na tvoju literárnu tvorbu?

PAVOL JANÍK: Podľa autorov populárnych kuchárskych kníh a moderátorov ešte populárnejších televíznych relácií o varení – sme to, čo jeme. Podľa zvyškov zdravého rozumu však v skutočnosti sme to, čo vieme. Vnímať zdanlivo nepatrné, ale v podstate priepast-

Pokračovanie na str. 3

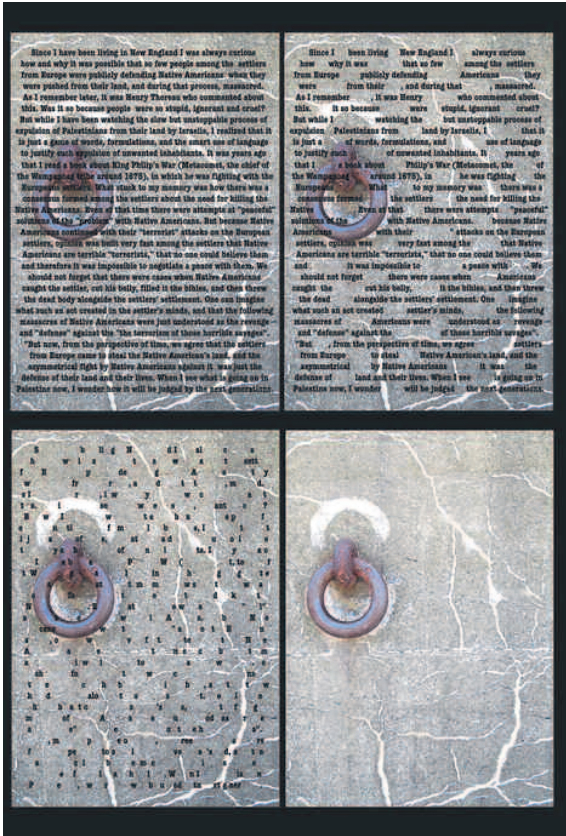
Möbiova smyčka absolutní svobody slova

MILAN KOHOUT

Moje kvadrátní fotoinstalace kombinovaná s textem na zrovna otevřené výstavě v Midway Galerii v Bostonu (https://www.artspeech.org/2025/02/17/milan-kohout-native-americans/) vyvolala vlnu rozzuřených reakcí.

Hledá totiž historické paralely s terorismem původních obyvatel (nesprávně nazývaných “indiánských” kmenů) proti prvním evropským náboženským přivandrovalcům do Ameriky a terorismem Hamásu v Gaze proti evropským náboženským přivandrovalcům do Palestiny.

Přes čtyři fotky železného kruhu, používaného k přivazování otroků, zapuštěného do věčného betonu západních otrokářských filozofií, jsou natištěny texty připomínající reakci přistěhovalců na teroristický odboj původních obyvatel, kterým evropští přistěhovalci postupně zabírali jejich území a přitom je masově vraždili.

Na prvním fotu kvadrátu

je nepřerušovaný text, zamýšlející se nad celou komplexní situací mezi přistěhovalci a nad teroristickými reakcemi indiánů, která je z dnešního historického odstupu hodnocena jako krutá genocida původních obyvatel a neospravedlnitelná krádež území.

Na dalších třech fotkách

postupně vypadávají slova původního textu (historického faktu), tak, jak izraelští (evropští) kolonizátoři zabírají původní území Palestiny (Ameriky) a vytvářejí ilegální osady na Západním břehu (stále dále na západ od amerického východního pobřeží).

A poslední fotka

je již úplně beze slov a ilustruje blízkou budoucnost, kdy budou všichni Palestinci („Indiáni“) násilně vyvstváni a tisíce z nich při tomto procesu “boje proti terorismu” zavražděni a jakákoliv slova budou zapomenuta.

Samozřejmě byli evropští kolonizátoři v té době přesvědčeni, že jejich jednání bylo “mravně” a „právně” a “nábožensky” ospravedlnitelné a téměř nikdo se tenkrát “bezbožných a nekulturních a teroristických” indiánů nezastával, jak si všiml v Massachusetts i slavný Henry Thoreau.

Můj doprovodný komentář o správném

soudním rozhodnutí vydat zatykač na válečného zločince Netanjahua, který je vůdčím teroristou a autorem celé genocidy v Gaze, při níž byly mezi jinými zavražděny tisíce palestinských (indiánských) dětí, rozzuřil jednoho čtenáře, a napadl mě, že podporuji terorismus Hamásu a měl bych být v Česku stíhán za trestný čin slovní podpory terorismu.

Když jsem mu napsal, že Netanjahu je považován Mezinárodním trestním soudem v Haagu za válečného zločince a je na něj vystaven zatykač, tak mi odpověděl, že haagský soud je banda antisemitických idiotů.

Jelikož se v Česku teď, jako za totality,

tvrdě potlačuje a kriminalizuje svoboda slova a je protizákonné i slovně podporovat invazi na Ukrajinu, musel jsem mu připomenout, že právě spáchal trestný čin tím, že nerespektuje rozhodnutí tohoto jím zavrženého soudu, který rovněž vydal mezinárodní zatykač i na Putina za válečné zločiny, a tím se staví na jeho obranu a logicky podporuje i invazi Ruska na Ukrajinu.

Na to začal cosi nesouvisle blábolit a běžel se schovat do své chatrné jednorozměrné myšlenkové chýše, podporované seschlými práchnivými klacky staronových myšlenkových totalit a kontrol mozků, které jsem zažíval jako disident, bojující za absolutní svobodu slova za minulého československého totalitního režimu.

Tyto krátkozraké výlevy přitroublých oklešťovatelů svobody slova mi připomínají Möbiovu smyčku, která je vesmírným důkazem potřeby absolutní svobody slova a není jejím škrtidlem. Někdy se smyčka vychýlí doleva, a tím zdánlivě podpoří argumenty opravdové i falešné levice, a pak se zase vychýlí doprava za tleskotu opravdové i falešné pravice. Ale při bližším studiu se vždy ukáže, že je to jen jedna cyklující a rotující plocha, navždy připomínající nekonečnou startovací základnu absolutní svobody slova. Svobody slova, která se vždy protahuje trnitým houštím historických, uměle a na zakázku kovaných “pravd”, které se po čase ukážou jako lži, aby se mohly vyrábět další “pravdy”.

A na počátku bylo slovo, že?

POZNÁMKY REDAKCE:

Möbiova smyčka (také Möbiův pás) je plocha, která má jen jednu stranu a jednu hranu. Protože orientace plochy Möbiovy pásky není možná, patří mezi neorientovatelné plochy. Jde o jednoduše výrobitelný objekt, který velmi názorně ukazuje efekty deformace dvojrozměrné plochy do třetího rozměru.

Henry David Thoreau (1817-1862) byl americký filozof, esejista, spisovatel a básník. V červenci 1846 byl zatčen a vsazen do vězení, jelikož neplatil tzv. daň z hlavy, vědomě odmítal finančně podporovat stát, který vedl bezdůvodnou válku s Mexikem a toleroval otrokářství. Thoreau sepsal významnou esej „Odpor vůči vládě“ (Resistance to Civil Government), jež po jeho smrti získala název Občanská neposlušnost (*Civil Disobedience*).

VŠICHNI ŠACHISTÉ JSOU UMĚLCI

IVO HAVLÍK

V předposledním dni letošního února zemřel v Moskvě šachový génius Boris Spasskij. V roce 1969 se proslavil vítězstvím nad arménským Tigranem Petrosjanem, přezdívaným “železný”, a stal se tak mistrem světa.

O titul však Spasskij přišel už o tři roky později v “zápase století” v Reykjavíku. Hra, která představovala zlom v Borisově kariéře, měla významnou symboliku pro světové dění. Na vrcholu studené války mezi Spojenými státy a Sovětským svazem zápas sledoval celý svět. Spasskij se v něm utkal s americkým hráčem Bobbym Fischerem, a hra tak představovala symbol konfrontace mezi Východem a Západem.

Spasského prohra byla první od roku 1948, kdy se přeborníkem světa nestal sovětský hráč. Boris Spasskij však předvedl sportovního ducha a jako poražený svému protivníkovi k výhře zatleskal.

Ačkoliv prohra znamenala pro Moskvu velkou ránu, o desetiletí později Spasskij přiznal, že se tehdy s úlevou zbavil “kolosální odpovědnosti”. - „Měl jsem velmi velké závazky v šachovém světě nejen ve své zemi, ale na celé planetě. Jako mistr světa jsem musel udělat mnoho věcí pro šachy, ale nic pro sebe,“ vysvětlil.

Královskou hru poznal v evakuačním vlaku

Boris Spasskij se narodil 30. ledna 1937 v Leningradu. Pravidla šachu se naučil o čtyři roky později při dlouhé jízdě vlakem, když byl spolu se svým starším bratrem z města neprodyšně obklíčeného Hitlerem evakuován do sirotčince ve vesnici Koršik v Kirovské oblasti.

Nikdy nebyl členem komunistické strany, choval se nezávisle, ale také se nehlásil k disidentům.

“Nebyl jsem antikomunista, vždyť jsem komunista a antikomunista,” řekl v roce 1997. Spíše se dal označit za aktivního „nekomunistu“: Žil a nechoval se tak, jak nebylo u sovětské nomenklatury zvykem. Nepodepsal kolektivní dopisy na obranu Angely Davisové, neodsoudil Viktora Korčného za jeho emigraci do Švýcarska. Celkem drze porušoval sovětská pravidla pro vyjíždějící do zahraničí, hrál nekoordinované turnaje a do Moskvy přivážel zahraniční auta.

Na stránkách LUKU jeho osobnost připomínáme proto, že šachy, prastará úspěštilá hra s přízvískem královská, byly vždy inspirací umělcům všeho druhu: básníkům, malířům, sochařům i muzikantům. Odedávna se šachové prvky používají pro svou dekorativnost také ve výtvarném a užitém umění.

Kulturní kořeny šachů

Žádná jiná hra v dějinách nebyla tak široce reflektována v umění a literatuře. Však také až do devatenáctého století byla výhradně společenskou intelektuální záležitostí. O tom svědčí rovněž proměny podob šachových souprav, věrně sledující v průběhu historie umělecká hnutí. Mocné kulturní kořeny šachu, jeho konceptuální hloubka a symbolika až magická, z něj činí i pro současné umělce poutavý a komplexní námět.

Šachy jsou spojeny s tvorbou i lálibou u J. A. Komenského, T. G. Masaryka, Karla Čapka, Stefana Zweiga, Milana Kundery, Ludvíka Kundery, Josefa Škvoreckého, Jana Zábrany, Vítězslava Nezvala, Františka Halase a dalších. Mimo jiné v říjnu 1911 se Franz Kafka zúčastnil pražské simultánky proti mladému Kubánci J. R. Capablankovi.

Hra se prolíná uměním

U Marcela Duchampa se hra odrážela i v jeho obrazech. V období, kdy byl ještě zaujat výtvarným uměním, vznikají díla ovlivněná šachovou hrou. Jeho vášně pro šachy přešla do posedlosti, pro kterou odešel od výtvarného umění, aby se mohl plně věnovat šachům. Přestěhoval se do argentinského Buenos Aires, kde se stal hrdinou místních šachových klubů.

Duchamp šachy hrál i studoval. V roce 1925 navrhl plakát na třetí Francouzský šampionát v šachu. Do konce třicátých let absolvoval jeden turnaj za druhým, postoupil do francouzského národního

družstva, překládal a psal šachové příručky a sestavoval šachový koutek pro časopis Ce soir, jehož redaktorem byl Louis Aragon.

Duchamp byl jedním z nejvýraznějších poválečných avantgardních umělců. Šachy a jejich nekonečnost v možnostech šachových partií ho inspirovaly k ideji nového umění. Konceptuální umění by mělo působit spíše na mozek než na oko. Na to také roku 1952 prohlásil, že všichni umělci sice nejsou šachisté, ale všichni šachisté jsou nepochybně umělci.

Velmistr Ostap Bender

Začátkem sedmdesátých let minulého století herec Nikolaj Rybnikov doporučil Leonidu Gajdovi, aby Spasského obsadil do filmové role Ostapa Bendera, „hrdiny“ slavného komediálního románu Ilji Ilfa a Jevgenije Petrova Dvanáct křesel.

Spisovatelská dvojice totiž z Ostapa Bendery udělala šachového velmistra, který 22. června 1927 měl v provinčním městečku Vasjuku uvést přednášku na téma Tvůrčí zahájení a současně sehrát simultánku na 160(!) šachovnicích, nakonec proti Benderovi nastoupilo „jen“ třicet hráčů.

Přečtme si alespoň několik řádků z románu přeloženého Naděždou Slabihoudovou (Columbus, Praha 1994):

Vasjutští šachisté naslouchali Ostapovovi se synovskou láskou. Ostap byl ve svém živlu. Pociťl příliv nových sil a šachových idejí. „Nevěřili byste,“ pravil, „jak dalece pokročila hra v šachy. Víte, Lasker došel až k nechtutostem a nedá se s ním prostě hrát. Vykuřuje své soupeře doutníky. Naschvál kouří laciné, aby kouř byl co nejprotivnější. Šachový svět je zneklidněn.“

(…)

Ostap sklouzl pohledem po řadách „černých“, kteří ho obklopovali ze všech stran, po zavřených dveřích a neohroženě se pustil do práce. Přistoupil k jednookému, jenž seděl u první šachovnice, a přesunul královského pěšce z pole e2 na pole f4.

Jednooký hned přitiskl dlaně na uši a jal se usilovně přemýšlet. Řadami amatérů proběhl:

„Velmistr zahrál e2-f4.“

Ostap nerozmazloval své soupeře rozmanitostí zahájení. Na ostatních devěťadvaceti šachovnicích provedl tutéž operaci: posunul královského pěšce z e2 na f4. Amatéři se chytali jeden po druhém za hlavu a hroužili se do zimního přemýšlení. Ti, kdo nehráli, viseli na velmistrovi očima. Jeden místní fotograf amatér se už hrabal na židli a chystal se zapálit magnézium, leč Ostap zlostně zamával rukama, přestal chodit podél šachovnice a hlasitě vykřikl:

„Vyvedte fotografa! Vytrhuje mě z přemýšlení!“

(…)

Při třetím tahu vyšlo najevo, že velmistr hraje osmnáct španělských partií. V ostatních dvanácti zaujal sice černí zastaralou, ale poměrně dobrou Philidorovu obranu. Kdyby se Ostap dověděl, že hraje tak složité partie a utkává se s tak osvědčenou obranou, tuze by se podivil. Šlo o to, že velký kombinátor hrál šachy podruhé v životě.

* *

Smyslený příběh, který slavil velký čtenářský úspěch svým vtípem a důvtípem, brilantním jazykovým šermířstvím a nezdolnou myslí bavit čitele komedie po celém světě, však Borise Spasského nezaujal. Ve filmu účinkovat nechtěl, do Mosfilmu sice přijel na testy, ale prohlásil: „Ilfa a Petrova neuznávám. Nelíbí se mi. A jak chtějí ztvárnit představitele šlechtý? Vždyť to je karikaturní typ. To jim nemohu odpustit. Víte, kdo je vůdčí osobností šlechtý? Figurka! Otec Alechina byl náčelníkem šlechtického rodu Voroněžských. Ilf a Petrov nejsou pro mě. Ve studiu Mosfilm mě namaskovali, dali mi text a rozehráli nějakou scénku. Řekl jsem: “Nepůjde to!”

Vysvětlení, proč roli odmítl, lze hledat v tom, že se považoval za monarchistu.

Láska k vnučce „bílého“

Tajné služby později odhalily trvalý kontakt Spasského se zaměstnankýní francouzského velvyslanectví v Moskvě. Jeho přítelkyně byla vnučkou generála carské armády Dmitrije Ščerbačova, který uprchl z Ruska po revoluci v roce 1917 do Francie. V době, kdy žil v emigraci, se generál angažoval v zahraničních protisovětských organizacích „bílých“ a byl aktivním členem francouzského oddělení Lidového pracovního svazu (NTC), který vedl nesmiřitelný boj proti komunistickému režimu v Sovětském svazu.

Výbor státní bezpečnosti (s podpisem Andropova) informoval ÚV KSSS o „nedůstojném chování sovětského velmistra Borise Spasského“, který se v Moskvě stýkal s pracovníci ambasády Francie v SSSR. Údajně byl sestaven plán tajně infikovat spodní prádlo Spasského milenky. Akce se nepovedla, ale za „projevenou odvahu při výkonu bojového úkolu“ byl major Ivankin vyznamenán čestnou listinou KGB podepsanou předsedou Andropovem.

Marina se z Moskvy vrátila do Paříže, Boris ji s Brežněvovým souhlasem následoval, v roce 1975 se s ní oženil a v roce 1980 se jim narodil syn Boris Spasskij jr.

Šachový velikán byl ženatý třikrát. Jeho první manželkou (1959–1961) byla Naděžda Konstantinovna Latyntcevodá. V roce 1960 se jim narodila dcera. Jeho druhou ženou byla Larisa Zacharovna Solovjovová, v roce 1967 porodila syna.

Nabídl se za Fischera

Těm, kteří se chtějí smát příběhu Spasského přítelkyně v Moskvě a jeho pozdější třetí manželky, připomeňme příběh Borisova soupeře v legendárním zápase o titul mistra světa v čase studené války.

Spolu se utkali znovu po dvaceti letech v Jugoslávii, tehdy ničené bez rozhodnutí OSN americkými letadly tzv. humanitárním bombardováním (Václav Havel), což byl skandál. Spasského střežili čtyři bodyguardi, Bobby jich měl sedm.

Surrealistický zápas pro Bobbyho skončil tragicky. Amerika ho začala stíhat jako válečného zločince a v Japonsku ho za to posadili do vězení.

Boris napsal prezidentu Bushovi staršímu, ať zavřou jeho. Reakce Bobbyho byla sarkastická: „Nechci sedět se staříkem Spasským v jedné cele. Dávám přednost Kostěnjukové, mladé, krásné a sympatické šachistce.“

„Bobby byl praktický a zcela při smyslech! Kdepak blázen!“ prohlásil Spasskij. - „Šokovaly vás sankce proti němu?“ - „Nejen mě. Problém byl, že šachový svět proti tomu nemohl nic dělat. Na Bushe se po mně obrátil i prezident šachové federace, statečný chlapík. Kasparov ani Karpov takový krok neudělali!“.

Literatura • Umění • Kultura

Pokračování ze str. 1

né rozdiely ma naučilo detstvo, z ktorého básnici vlastne nikdy celkom nevyrastú.

Súčasťou mladosti – a dnes si už uvedomujeme, že celého života – je nepretržité vzdelávanie, teda správne po slovensky sústavné obrábanie samého seba, opracovávanie svojho ducha – jednoducho ustavičná práca na sebe.

Špecifické umelecké vzdelanie a pestrá tvorivá prax už v ranom štádiu predznamenalí moje doterajšie sústredené krúženie okolo najväčšieho tajomstva, ktorým je človek – predovšetkým každý človek sám pre seba. Pribúdajúce poznanie pred nami iba zväčšuje oceán nepoznaného.

- Pôsobil si vo viacerých funkciách – ako špecialista ministerstva kultúry na úseku riadenia kinematografie, tajomník Zväzu slovenských dramatických umelcov. Zaujímal by ma tvoj pohľad na úlohu kultúry v spoločnosti, najmä v porovnaní so súčasným stavom.

- Kultúra kohokoľvek a čohokoľvek nie je samozrejmosť, vzniká a udržuje sa dlho a ťažko, zničiť ju možno veľmi rýchlo a ľahko – aj ľahostajnosťou. Svedectvo o tom vydali viacerí múdri a skúsení ľudia vrátane Arnošta Lustiga, ktorý sa nikdy netváril, že spadol priamo z Marsu či z Mesiaca do Washingtonu. Naopak – vždy upozorňoval na nevyhnutné ponaučenie z holokaustu (šoa) a svoje povojnové prijatie komunistického presvedčenia ako nového náboženstva pokladal za úplne prirodzenú reakciu na všeobecne zlyhanie ľudstva, všetkých dovtedajších ideológií a inštitúcií. Pravdaže – neskôr ho sklamal aj stalinizmus a invázia spojencov do Československa v roku 1968 namierená proti experimentu známemu pod názvom socializmus s ľudskou tvárou.

Tento pojem – mimochodom spojený s nezvyčajným rozvojom kultúry – bol a zostal rovnako nebezpečný pre dogmatikov na ľavici i pravici spoločenského spektra. Niekdajší reálny socializmus, ktorý bol azda skôr formou antikapitalizmu, na jednej strane vytváral materiálne podmienky profesionálnej i záujmovej kultúry, ktorú sa však zároveň usiloval názorovo, postojovo a hodnotovo ovplyvňovať.

Dnešná situácia nie je antitézou predchádzajúcej uzavretej vývinovej etapy, pretože síce v podstate rezignuje na porovnateľnú štátnu a legislatívnu podporu umeleckej tvorby, ale napriek tomu sa nevzdáva tendencií k politickému, straníckemu i osobnému dirigizmu a k faktickému potláčaniu kritického myslenia. Aby som sa vyjadril v zmysle Haškovej strany mierneho pokroku v medziach zákona.

- Získal si aj novinárske skúsenosti – ako odborný redaktor denníka Pravda pre film a televíziu, vedúci oddelenia kultúry denníka Koridor i šéfredaktor Literárneho týždenníka. Čím mediálne prostredie obohacuje spisovateľa a čím spisovateľ obohacuje mediálne prostredie?

- Nazdávam sa, že odpoveď sám – na základe vlastnej obdobnej profesionálnej skúsenosti – dobre poznáš, ale podelíme sa o ňu s čitateľmi nášho rozhovoru. Veď si pôsobil v redakcii týždenníka Nové slovo, o ktorom si môže hocikto hocičo myslieť, ale v 80. rokoch, a najmä v ich druhej polovici to bol intelektuálne orientovaný časopis s nákladom, o ktorom sa dnes môže vydavateľom seriózsnej tlače iba snívať.

Pre každého literáta je žurnalistika nezameniteľnou a nenahraditeľnou možnosťou priameho kontaktu so žeravou magmou spoločenského diania, príležitosťou pre zdokonaľovanie a zrýchľovanie pohotových autorských reflexov a v neposlednom rade šancou na nezvyčajné rozšírenie čitateľskej rezonancie, ktorá niekoľkonásobne presahuje perцепčný dosah knižne distribuovanej literatúry.

A pre médiá boli a azda by aj mohli byť spisovatelia doslova požehnaním, hoci o aktuálnom stave žurnalistiky svedčí žalostná štatistika, podľa ktorej priemerný novinár je rozvedená štyridsaťročná žena so stredoškolským vzdelaním.

- November 1989 priniesol zásadné zmeny spoločenského systému. Ako ich vnímaš, čo sa zlepšilo a čo zhoršilo? Od septembra 1998 si bol predstaviteľom Spolku slovenských spisovateľov – niekoľko volebných období ako tajomník a dve ako predseda. Možno porovnať polohu a úlohu spisovateľa kedysi a dnes?

- V jednom aforizme z konca roku 1989 som poznamenal, že tretiu svetovú vojnu sme prehrali kontumačne. Zároveň som vyjadril želanie, aby nám táto porážka priniesla viac osohu ako podiel na víťazstve v druhej svetovej vojne.

Odvtedy však uplynuli desaťročia. Nebudem predstierať, že som si nevšimol nijaké spoločenské zmeny, hoci je pravda, že v podstate sa toho až tak veľa nezmenilo okrem svetových strán našej geopolitickej orientácie a znamienok našich ideologických hodnotení.

Niekdajší vzorový východ máme na terajšom vzorovom západe, všetky bývalé spoločenské javy so znamenikom plus sú dnes označené znamenikom mínus a naopak.

O minulosti i súčasnosti si nemienim robiť ilúzie, ale ani ich paušálne demonizovať. K nezmeneným politickým konštantám patrí skutočnosť, že každý človek v ktorejkoľvek etape vývoja môže slobodne vyjadriť, čo si myslí, ale vždy musí rátať so všetkými negatívnymi dôsledkami.

Nikdy som sa nezaradil medzi múdro mlčiacich, ani vehementne si prepisujúcich vlastný životopis podľa aktuálnych smerov vetra. Ako som už naznačil, kultúra je predovšetkým kontinuita. Počas môjho pôsobenia v riadiacích funkciách Spolku slovenských spisovateľov som sa usiloval, aby bol nositeľom trvalých a vrcholných hodnôt slovenskej literatúry.

Osobne a osobitne som rád, že som mohol k spomínanej ušľachtilej misii prispievať v úzkej dlhoročnej spolupráci s vynikajúcim prozaikom a skvelým esejistom PhDr. Jánom Tužinským, Ph.D., ktorého si členovia najstaršieho združenia literárnych tvorcov na Slovensku (na rozdiel od rozličných prechodných krátkodobých predsedov) viackrát zvolili za svojho najvyššieho reprezentanta.

Zmyslom môjho pôsobenia bolo prispieť k presunu kvalitných spisovateľov a ich tvorby z okraja spoločnosti do centra verejnej pozornosti. Iba tak a len tam môžu autori plniť svoju tradičnú úlohu svedomia národa, ktorej ich nik a nič

nemôže zbaviť – ani desaťročia cieľavedomého spochybnovania. Vytvoriť a udržiavať protiváhu prevažujúcej zálahe banalít a nevksu nebolo, nie je a nebude ľahké.

- Bol si kreatívnym riaditeľom významných reklamných agentúr. V čom spočíva ťažisko uvedenej profesionálnej činnosti, čo znamená pre umelca, aké špecifické prístupy si od neho vyžaduje?

- Pôsobenie v reklamnom priemysle pokladám za dôležitú kapitolu, kde som v spolupráci s takými odborníkmi na marketingové triky, akými sú Slavomír Magál, Kamil Peteraj, Fedor Flašík či Martin Glváč, mal možnosť zbaviť sa zvyškov autorskej naivity.

Osvojenie si komunikačných stratégií znamená najmä schopnosť nielen originálne, ale aj presne narábať s intelektuálnym a emocionálnym účinkom výsledného tvaru, aby sa dosiahol stanovený imidžový, produktový alebo hardsellin-gový cieľ.

V reklamnej tvorbe som mohol využiť svoju záľubu v stručných formuláciách duchaplných myšlienok, rozvíjať vzťah medzi literárnym a výtvarným posolstvom a prehľbovať roz- hlasovú i audiovizuálnu prax.

Po skončení pôsobenia v reklame som k nej nadobudol normálny vzťah každého nezainteresovaného človeka – obťažuje ma, nevenujem jej pozornosť a vyhýbam sa jej.

Zlatý klinec za rozhlasový spot v réžii mojej manželky Mgr. art. Olgy Janíkovej AUDI A4 – Váš štvrtý rozmer a ďalšie ocenenia už patria k dejinám slovenskej reklamnej kreativity. Bolo to pekné a bolo toho dosť.

- Popri literárnej tvorbe sa dlhodobo profiluješ ako autor publicistických statí, štúdií, esejí a recenzií. Svoje dialógy s osobnosťami verejného života si sústredil v knihách Generál Lorenc – Dešifrovaný svet (2000) a Rozhovory o štátnosti (2002). Naopak – výber z rozhovorov, ktoré si poskytol od roku 1982 do roku 2007 médiám v SR i ČR, vyšiel v knižnej publikácii pod názvom Hovorca samého seba (2009). Okrem uvažovania o umeleckých javoch programovo analyzuješ spoločenské dianie. Čo ta najvýraznejšie inšpiruje v tejto oblasti autorského záujmu?

- Jednoducho som si uvedomil, že mám určité povinnosti aj vo vzťahu k nadčasovej publicistike roztrúsenej v rozličných periodikách. Preto som sa podujal na jej prezentáciu v podobe knižných publikácií, ktoré sprístupňujú čitateľom dokumentáciu kultúrnych a spoločenských udalostí, petrifikujú neraz pozabudnuté postoje intelektuálnej elity k rozhodujúcim okamihom dejín.

- Doménou tvojej literárnej tvorby je poézia. Už v debute Nezarúčené správy (1981) si prejavil inklináciu k charakteristickým slovným hrám, výnamovým paradoxom i aforistickému vyjadrovaniu. Ako sa na svoj debut pozeráš s odstupom desaťročí a ako ho v čase vzniku prijala čitateľská verejnosť i odborná kritika?

- Musím sa opakovať a pripomenúť, že dodnes mám pocit, akoby môj debut a všetky ostatné knižky vznikli pred niekoľkými dňami. Veď človek si neuvedomuje, či nepripúšťa ani svoj vlastný fyzický vek, preto sú pre mňa všetci päťdesiatnici a šesťdesiatnici naďalej mladí začínajúci autori. Nestar-núce básne starnýchich básnikov nám dávajú nádej, že nás naozaj prežijú, vďaka čomu po nás neostane iba prach, na ktorý sa obrátime.

Vojtech Mihálik sa v roku 1969 v istom časopise oprávne-ne sťažoval, že kým sa spisovatelia zaoberali veľkou politi-kou, boli pre spoločnosť veľmi zaujímaví, ale keď začali riešiť svoje existenčné otázky, to už nikoho nezaujímalo. Trpko poznamenal, že pôvodné slovenské knihy vychádzajú v rov-nakých nákladoch ako v období Rakúsko-Uhorska. Môj debut vyšiel v roku 1981 v náklade 1200 výtlačkov a vo veľmi krátkom čase sa vypredal. Pozitívne ho prijalo aj via-cero autorít a jeden dnes už nebohý univerzitný profesor dal za moju prvú knihu ruku do ohňa. Medzičasom ju mal strč-enú všelikde, ale o mŕtvych len dobre.

- Pre tvoju poéziu je typická irónia i seabairónia, recesia a svojrázny humor. Akú funkciu majú v tvojej umeleckej tvorbe a ako ich vnímaš v dielach iných autorov? Si taký istý ako tvoja poézia?

- Medzi autorom a jeho dielami jestvuje hlboký a podstat-ný vzťah. Lekár je lekárom, aj keď nie je v službe, podobne policajt, kňaz a spisovateľ – v nijakom okamihu života neprestávajú byť sami sebou, aj keby to chceli.

Dômyselnosť a duchaplnosť obdivujem nielen v literatúre, ale aj v akejkolvek životnej situácii a medziľudskej komuni-kácii. A ak ma niečo otravuje, či negatívne dráždi, tak je to voľkanie si vo vlastnej dôležitosti a dôstojnosti, ktoré býva navyše spravidla spojené s bezostyšným dobovým konjunk-turalizmom. To znamená občas s láskou k Sovietskemu zväzu a zavše s láskou k Washingtonu či k Vatikánu.

- Dráma predstavuje určitý protiklad vo vzťahu k tvojej poézii. Čím ťa oslovuje, či provokuje dramatická tvorba, ako si vyberáš témy dramatických diel? V čom spočívajú špecifi-ká, odlišnosti alebo príbuznosti písania poézie a dramatických textov? Cítiš sa väčšmi dramatikom či básnikom?

- S drámou ma spája predovšetkým vysokoškolská erudí-cia a časť profesionálnej praxe. Mimochodom – v minulosti sa dramatikom vravelo dramatickí básnici a značná časť diva-delných textov bola vo veršoch.

No – dnes sme už predsa len niekde inde a neraz verše chýbajú aj v textoch, ktoré ich autori pokladajú za poéziu. Teraz nemám na mysli otázku ovládania rytmických a rýmo-vých náležitostí viazaného verša, čo je špecifický, hoci tiež nezanedbateľný technický problém súčasnej lyriky.

Poézia, dráma i próza sa napriek všetkým odlišnostiam vyjadrujú prostredníctvom metafor. Napokon aj hudba a výtvarné umenie.

Teda prienik množín je možný. Témy si vždy vyberajú mňa, čo však neznamená, že ich náklonnosť neopätujem. Ak sa mám jednoznačne rozhodnúť a kategoricky vyjadriť, tak som vždy bol a zostal predovšetkým básnikom. Hoci dnes už skôr emeritným, čiže lyrikom vo výslužbe.

- Vo vzťahu k tvojej poézii sa ustálil prívlastok experimen-tálna. Ako hodnotíš význam experimentu v poézii a aké sú tvoje autorské skúsenosti s poetickým experimentovaním?

- Pre môj vzťah k literárnej vede je príznačná vysoká miera nedôvery. Napriek tomu akceptujem v umení pojem experi-ment, hoci v exaktných vedách označuje pokus, ktorý sa dá za rovnakých podmienok zopakovať. Napokon mnohí expe-riementálni i neexperimentálni umelci celý život opakujú ten istý pokus a často sa to pokladá za ich vlastný nezameniteľný štýl.

Už som naznačil, že reklamná tvorba ma naučila systema-tickosti. Preto som naozaj niektoré experimenty doviedol do krajných polôh a podôb. Aj tak ma však väčšmi potešá náhod-ný a neplánovaný literárny objav či vynález, ktorým prekva-pím aj sám seba. A veľkým zadostučením pre mňa je, keď zaujme aj niekoho iného.

- Aký impulz ťa vedie k skúšaniu, hľadaniu a objavovaniu ustavične nových a odlišných podôb lyrického výrazu?

- Spomínal som, že som už emeritný básnik, teda lyrik vo výslužbe. Nevylučujem, že ešte niekedy v živote napíšem báseň, hoci to už priveľmi nepredpokladám.

Určite to súvisí práve s tým, že som už zrejme vyskúšal všetky dostupné i netušené lyrické možnosti slovenského jazyka. A som trocha smutný pri pohľade na to, ako niektorí autori, ktorí by radi aspoň vo vlastných očiach boli básnikmi, vytrvalo a neúnavne píšu svoje nečitateľné texty, v ktorých mechanicky opakujú ťažkopádne nacvičené ťahy, akoby neši-kovne krájali cibulu.

- Ruku na srdce – aký má zmysel poézia pre čitateľa – pre človeka všeobecne? Aká je podľa teba jej budúcnosť a aký má význam pre teba samého?

- To je veľmi presná a osudovo naliehavá otázka. V čase deklarovaného kultúrneho priemyslu by už zrejme mala poé-zia zaniknúť. Niektorí masochistickí básnici už desaťročia tvr-dia, že poéziu nikdy na Slovensku nečítalo viac ako desať ľudí (zrejme ich vlastnú tvorbu, čo je naozaj dôvod na zamys-lenie i na nenávisť k poézii, ktorú napriek tomu ďalej tvoria – najmä pomocou rozličných barličiek za hranicou slovenské-ho jazyka – prostredníctvom fragmentov chemických vzor-cov, notových záznamov, grafických schém a podobne).

Podľa svedectva významného pražského kolegu v českom časopise Vlasta boli dve najpopulárnejšie rubriky – S Vlastou po vlasti (reportáže z historických miest, hradov a zámkov) a Báseň pro tebe. Keď periodikum kúpili zahraniční majite-lia, obe rubriky okamžite zrušili.

No, ale aby sme skončili optimisticky. Už dávnejšie som konštatoval, že bez poézie sa dá žiť, ale s ňou sme dozaista duchovne bohatší (žiaľ, mieru bohatstva v tomto prípade neviem vyjadriť v eurách ani v inej uznávanej mene).

SVODKA

● Zdeněk Susa (1942) ve svém nakladatelství Středokluky navázal na vlastní Velkou českou pivní knihu vydáním titulu *Pivo v české kultuře, bájích a pověstech*. V pestré všehochuti národního truňku objevuje, jaký vztah k němu měli Komen-ský, Erben, Havlíček, Smetana, Dvořák, Janáček, Freud, Mar-tinů, Aleš, Čech, Rais, Hašek, Hrabal a další. Jak autor, mimo-chodem lékař, evangelický kazatel a poutník, píše, hledal „souvislost piva s evropskou, potažmo s českou kulturou“.

● Pozoruhodný životní příběh Liesl Herbstové, úspěšné tenisové šampionky, která pocházela z krnovské rodiny pro-slulé výrobou likéru Praděd, zachycuje ojedinělá biografie z pera její vnučky Felice Hardyové. Lieslina matka a sestra zemřely v Terezíně, druhá sestra s manželem i dcerou byli na konci války zavražděni při masakrech v Kremniče. V roce 1949 se Liesl a Dorli zúčastnily tenisového turnaje ve Wimle-donu, v historii to byla jediná dvojice matky s dcerou, která zde kdy nastoupila v ženské čtyřhře. Knihu v překladu Wandy Dobrovské pod názvem *Tenisová šampionka, která unikla nacistům*, vydalo nakladatelství Euromedia Group.

● Adriana Gulíšková (1981) pochází ze Slovenska a žije v Praze. Ve své poezii se věnuje zejména intimitě těla a duše. Pod názvem *Měsíc na dně řeky* vlastním nákladem vydala 50 básní psaných napůl česky a napůl slovensky. Krásně vypra-vené dílko s 38 černobílými fotografiemi ve stylu glamour ilustroval Ivan Žučenko. Přebíráme báseň Propast:

Pojď ke mně blíž
od krku níž
sjed' svými ústy
projdi mnou jak krajem pustým
a dříve se jak se svlékám
jak po okenní tabuli stékám
ti přímo do postele
tam na mém těle
tělo své si steleš
já kolem tebe celá se vinu
nechám tě nahlédnout do mého klínu
a tam na dně propasti
staneš se nedílnou mou součástí

● Před 45 lety (15. února 1980) zemřel spisovatel a scená-rista Rudolf Kalčík (nar. 13. září 1923 v Berehovu na Podkar-patské Rusi). Občasník Společnosti Julia Fučíka KURÝR ve svém již 59-60. vydání cituje vzpomínku autora zfilmované novely Král Šumavy na padesátá léta minulého století: „Život nebyl ještě tak složitý, anebo lépe, neviděli jsme jeho složi-tost. Zpívali jsme písně o Stalinovi a bezmezně ho milovali, recitovali jsme Standu Neumanna a první verše Kohoutovy, rozebírali Ažejeva a Za námi Moskva, byli jsme Gottwaldova garda a silná pěst dělnické třídy, svítící si petrolejkami bez cylindrů na brožurky svazáckého školení a pojíždající přitom (Čepičkům rozkaz o přilepšení jakoby k nám nikdy nedošel) špatné a někdy dost hladové jídlo roku padesát“.

Literatura • Umění • Kultura

SLET BÁSNÍKŮ

PETR CINCIBUCH

Před dvěma měsíci se jeden z nás, básnické generace pětaticátníků (jak praví literární historie), dožil životního výročí hodného obdivu. Pozval nás do řecké restaurace Delphi v pražském Podolí. Naproti je bývalý dům Svazu českých spisovatelů a někteří z nás tam dodnes bydlí a do té restaurace to mají blízko. Nebývá to časté, aby spříznění básníci zaplnili jeden lokál.

Nechodím rád na třídní srazy ani do klubu příznivců jedné automobilové značky. Dámy mě něžně dojímají, ale

nevzrušují, a zbytek populace se nevyhne výměně zpráv o PSA prostaty, VPMD, VT a kyselině močové v krvi. Množství endoprotéz pohybového aparátu by naplnilo kočárky bezdomovce směřujícího do Sběrných surovin. Ale sešlost básníků je přece jen poněkud jiná. Všiml jsem si, že neukazují na mobilu obrázky vnoučat ani nemluví o zahraniční dovolené. Pijí víno, vyptávají se číšníka, z které je oblasti, a ptají se na rok sklizně.

Vyjmenované neduhy též vlastní, ale spíše se jim vysmívají. Stále ještě píší. Píší pro nikoho a tedy pro nic. Ale jako ti dávní básníci sedící v korunách stromů slézají z nich jen pro nový papír a ořezané tužky. To je obdivuhodné. Nezničení režimem, nemocemi a stářím, oslovují své lásky. Láska je práce v snách, napsal jeden z nich. Odcházel jsem z tohoto setkání předčasně a poněkud profesionálně zahanben. Byla tma a pršelo. Foukal vítr. Ale chtěl jsem zkusit, jestli ještě existuje ten stříbrný, a tak jsem šel pěšky podél Vltavy, pozoroval v ní odrážející se světla, prošel jsem pod Vyšehradskou skálou a došel k Železničnímu mostu. Mám rád toto místo, kde ústí do řeky páchnoucí Botič, kde jsme čurali z mostu na podjíždějící parníky a pak prchali po klapajících prknech mostu. Bolest zad mě přinutila počkat na tramvaj. A tak jsem se ze zastávky díval na osvětlené vagony projíždějícího vlaku a napadlo mě je spočítat. Dělalali jsme to v dětství. Dvanáct. Byl jsem se sebou spokojený, že mně to ještě napadlo. Připomnělo mi to dvě epizody, které končí zjištěním, že je to ještě dobrý. Tu první mi vypravoval slovatný profesor ortopedie, který po vlastní operaci v plné anestezii si počítal a dával otázky, kolik že má člověk prstů. Když si uměl odpovědět, řekl si tu pozitivní větu: Ještě je to dobrý. A tu druhou epizodu jsem zažil sám. Bylo to v Trojském zámku, kde jsme připravovali výstavu historických automobilů. Hlavní dveře zámku byly otevřené a několikrát kolem proběhl nějaký běžec. Utíkal ale pozpátku. Když se to stále opakovalo, vyšel jsem ven zjistit, oč jde. Muž v tepláčkách mi povědomou fistulí řekl: už mi to zase běhá, je to dobrý. Byl to Emil Zátopek.

* *

Závěrečný fejeton autorovy sbírky Jak jsem pro Tebe zapálil Barcelonu. Vydal Petrklíč, 2024.

Eliška

BŘETISLAV DITRYCH

Motám se. Motám. A nikdo mi to nevěří, řekne si pro sebe. Nemá to komu říct. Je tady sama. Žije sama v garsonce na sídlišti.

Dopoledne. Sedí v křesle před televizí. Sleduje aktuální povětrnostní zpravodajství prostřednictvím panoramatických kamer. Ten pořad Panorama má ráda. Když to stihne, vždycky se podívá.

Přečte si název Cestujte s Českou televizí. To tak. Cestujte. Ale jenom kolem baráku a do krámu. A opatrně. Nebo doma. Podle nábytku, podél stěny. Nevím, kde jsem nechala tu hůl. Ach jo. Zase jsem někde zapomněla hůl. Škoda, že na mě ta hůl nemůže zavolat.

Zlaté návrší. Vidí znovu Josefa. Josef leží v nemocnici. Má tmavomodré pyžamo. Proč si pamatuje zrovna to tmavomodré pyžamo? Možná proto, že ho v něm viděla naposledy. Moc toho spolu tenkrát nenamluvili. Možná Josef už tušil. Možná tušil, protože jí řekl, že by se chtěl jednou vrátit na Zlaté návrší. Pojedeme tam spolu, řekl jí. Pojedeme tam spolu a ještě jednou se tam projdeme. Aspoň nakrátko. A pak si zajdeme na oběd. Však víš. Jako obvykle. Ještě jednou bych se tam chtěl podívat. Ležel a díval se na ni. Vzala ho za ruku. To víš, že se tam ještě spolu podíváme. Ale musíš se dát trochu do pořádku.

Neodpověděl. Mlčel. Zlaté návrší bylo přece jen hodně daleko. Znovu Panorama. Ještěd 10 °C. Spojte návštěvu Liberce s krásným pohledem z Ještědu. Lanová dráha mimo provoz. Probíhá údržba. Kde to bylo? Desná? Nemůže si vzpomenout. Nevadí. Lanovka Harrachov. Čertova hora v provozu. Vyšlápněte si na Sněžku. Je mi líto, beže mě. Rokytnice nad Jizerou. Lanová dráha v provozu pouze v sobotu, neděle a o svátcích.

Je mi to jedno. Nikam nejedu. Máchovo jezero. Navštivte Máchův kraj.

Musím se podívat do kalendáře, co je vlastně za den.

Černohorský expres. Přeprava kol a kočárků zdarma.

Eliška se pořád soustředěně dívá. Nic neříká.

Malá Úpa. Klenot Krkonoš. Neopakovatelný výlet pohádkovou stezkou.

Taky beže mě. Mě už nikam nedostanete. Ani na pohádkovou stezku. Copak o to, šla bych. Třeba z pohádky do pohádky.

Dolní Morava. Od nás je nejkrásnější cesta k pramenům řeky Moravy. Šťastnou cestu.

Jeseník. Ranč Česká ves. 100% adrenalin pro celou rodinu.

Ráda věřím. Pro mě sotva. Do lázní, to jo, ale jak vidím, je tam ještě prázdko.

Pustevny. Beskydy. 10 °C. Vhodné trasy pro turistiku a cyklistiku. Udělejte si pěknou procházku na Radhošť.

Pěkně děkuju. Deset stupňů, taková zima. To má být jaro?

Žďár. Pouť na Zelené hoře.

Taky jsem tam byla, ale ne na pouti.

Telč. Folklor v máji a trh.

Benecko.

To znám. To bych vám mohla napovídat. Zlatá vyhlídka. Na cestě k rozhledně Žalý. Na Žalým už restaurace dávno není. Shořela. Ale jak vidím, horskou boudu tu postavili znovu. Rozhledna tu je. Kdysi jsme tam taky byli, ale to Josef ještě dobře chodil. Pak už se mu chodit moc nechtělo.

Byla to Bucharova cesta? Ještě dřív jsme šli do Horních Štěpanic. Nebo až do Jilemnice? Nebo jsme tam jeli autem?

Asi autem. Josef jezdil rád. A já nakonec taky.

Jilemnice.

V Jilemnici se narodil Josef. Než se vydal do světa, do Ameriky. Tam jezdíme pravidelně. Nejenom na hřbitov.

Lipno. Bikepark s letní dráhou.

Co to je ten bikepark? To by mě teda zajímalo.

Kutná Hora. Osmnáct stupňů.

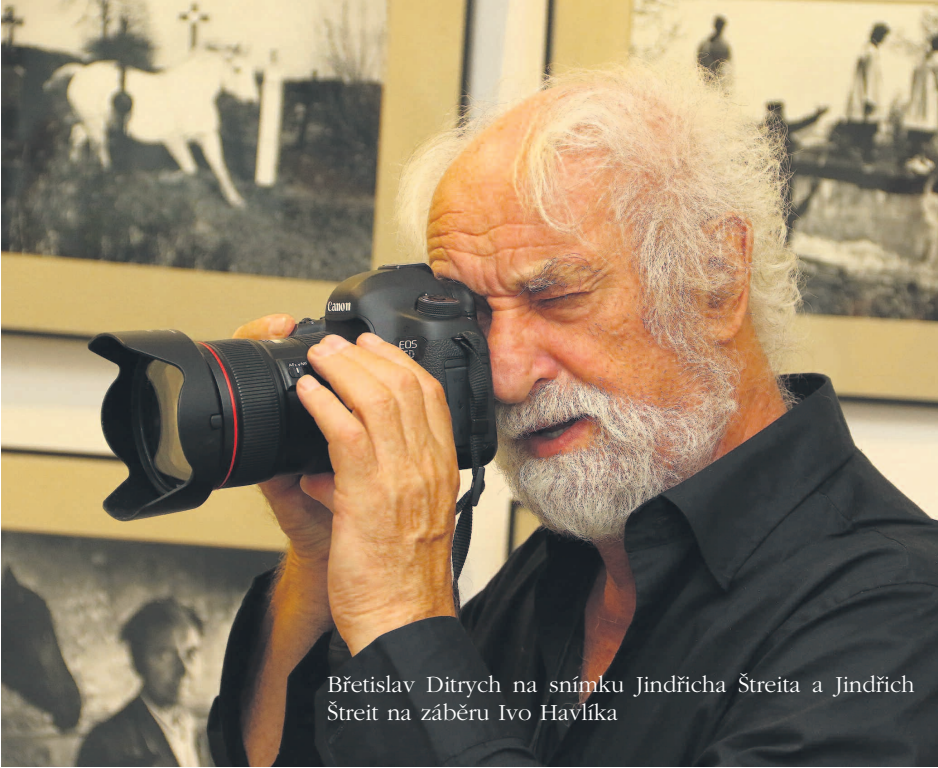
Tak to už je příjemnější. Noc kostelů. Ani do toho kostela už se nedobehám. Ale na to jsem stejně nikdy moc nebyla.

Plavecký stadion Podolí.

Praha.

Tak jsem zase doma. Zaplatpánbůh.

Motám se. A nikdo mi to nevěří. Hůl. Kde jsem zase nechala hůl?

Břetislav Ditrych na snímku Jindřicha Štreita a Jindřich Štreit na záběru Ivo Havlíka